

Offentliggjort første gang i *Grundtvigs Værker* version 1.9, november 2016

Indledningen er redigeret af Ida Marie Klahn og Klaus Nielsen

Tilsyn ved dr.phil. Johnny Kondrup

Denne pdf er en læseversion af værkets indledning. Værket findes digitalt med punktkommentarer, tekstredigering og faksimiler på www.grundtvigsværker.dk

PDF ved Kim Steen Ravn

Copyright: *Grundtvigs Værker* 2023

Indledning til “Ansgars Eftermæle”

ved Else Riisager

Indhold

- 1 Anledning. Reformationsjubilæet i 1817
- 2 Baggrund. Danne-Virke og Ansgar
- 3 Artiklen “Ansgars Eftermæle”
  - 3.1 Formål
  - 3.2 Forarbejder
  - 3.3 Forlæg
  - 3.4 Disposition og indhold
  - 3.5 Stil og sprog
- 4 Afrunding. Tusindårsjubilæum i 1826
- 5 Anvendt litteratur
  - 5.1 Trykt
  - 5.2 Utrykt

1 Anledning. Reformationsjubilæet i 1817

Artiklen “Ansgars Eftermæle” indledte andet hæfte af tredje bind af Grundtvigs tidsskrift *Danne-Virke*. Hæftet udkom den 27. august 1817. I artiklen skildres Ansgars liv og hans arbejde som missionær i Danmark og Sverige, fra han i 826 kom til de danske områder som præst for den nydøbte kong Harald Klak, og til han døde i 865. Stoffet er hentet fra Rimberts helgenbiografi *Vita Anskarii* (da. Ansgars Levned), der blev skrevet kort efter Ansgars død.

Indlejret i den historiske beskrivelse giver Grundtvig en vurdering af Ansgar som person og af hans betydning for den begyndende kristning af Danmark. Et tydeligt

formål var at stadfæste Ansgars ry som Nordens apostel.

At beskæftige sig med den danske kirkes begyndelse var nærliggende for Grundtvig i 1817. Året var præget af en stor kirkelig begivenhed, nemlig 300-årsjubilæet for, at Martin Luther havde opslået sine teser på kirkedøren i Wittenberg og dermed indledt reformationen. Som den danske kirkes overhoved stod biskop Friederich Münter i spidsen for de officielle forberedelser til festlighederne, der bl.a. omfattede et latinsk hyrdebrev til alle landets præster og et skrift til almuen om reformationens betydning. Selve fejringen strakte sig over tre dage fra fredag den 31. oktober til søndag den 2. november og indbefattede festgudstjenester i alle landets kirker (se Rasmussen 1925, bind 1:1, s. 183-187).

Også Grundtvig bidrog med skrifter i anledning af jubilæet. I *Danne-Virke* var bl.a. digte inspireret af det kirkelige jubilæum og Martin Luther. Desuden skrev Grundtvig et par salmer til brug ved festgudstjenesterne, *Psalmer ved Jubel-Festen 1817*. Det mest markante bidrag er dog den over 700 sider lange *Udsigt over Verdens-Krøniken fornemmelig i det Lutherske Tidsrum*, der udkom sidst i september. Den nordiske kirkes begyndelse var her behandlet kursorisk (s. 78 og 80), og artiklen om Ansgar kan ses som et supplement til Verdenskrøniken om denne i Grundtvigs øjne vigtige historiske periode.

Læs mere

En historisk gennemgang af begyndelsen på den kristne mission i Danmark kan læses i Lausten 2004, s. 15-23, og i indledningen til *Kong Harald og Ansgar*, afsnit 3, [“Digtkredsens historiske baggrund”](#). For et kort rids af Ansgars liv og arbejde, se samme indlednings afsnit 3.4, [“Ansgar og de nordiske magthavere”](#).

2 Baggrund. *Danne-Virke* og Ansgar

I tidsskriftet *Danne-Virkes* indledende programdigt fra 1816, der har titlen “Danne-Virke” (bind 1, s. 1-15), sammenknyttedes Thyra Danebod og Ansgar. I det symbolmættede digt omtolkes den gamle grænsevold ved Ejderen, og Thyra Danebod identificeres som Danmarks moder. Ansgars lille kirke i Hedeby er et åndeligt og “bedre Danne-Virke” end et fæstningsværk (strofe 9), og som den første kristne danske dronning lykkes det Thyra at rejse Dannevirke som et uindtageligt værn (strofe 7-13). Den fysiske vold er et forvarsel om Kristi kirke, der er “det sande Danne-Virke” (strofe 17). I nutiden ligger volden i grus, og i kirken ligger lig (strofe 22). Men i en vision genrejses Dannevirke i strålende glans, og som engle står Thyra og Ansgar ved hinandens side og holder vagt over landet (strofe 42).

Læs mere

En gennemgang og analyse af hele digtet kan ses i Lundgreen-Nielsen 1980, s. 688 f. Se også indledningen til “Danne-Virke” og “Om dansk

At skabe et åndeligt Dannevirke eller værn med kristendommen som grundlag er tidsskriftets formål. I “Fortale” til tredje bind af *Danne-Virke*, der er dateret den 14. november 1817, fremlægger Grundtvig fornyede overvejelser om tidsskriftet. Ud fra sin luthersk-ortodokse, bibeltro kristendomsopfattelse betoner han, at det er Jesus Kristus, der er grundvolden for tidsskriftet, ligesom for kirken, historien og alt åndeligt (s. X).

Tidsskriftet skal fremme ægte danskhed (s. [IX]). Fagområderne er dansk sprog, litteratur og historie, eller som det er formuleret i programartiklen til første bind af tidsskriftet, “dansk Poesie, Sprog og Historie” (*Danne-Virke*, 1816, bind 1, s. 16). Midlerne er ud fra en dansk synsvinkel at formidle visioner og almen og faglig viden gennem poesi samt fortællende, argumenterende og vurderende prosa (“Fortale”, *Danne-Virke*, bind 3, s. [IX]).

I artiklen “Ansgars Eftermæle” forenes hovedemnerne kristendom, historie og litteratur. I Lundgreen-Nielsens karakteristik af tidsskriftet rubriceres artiklen da også i gruppen af prosatekster om filologi, bøger og historie. Tematisk henhører den under “forsvaret af Danmarks væsen på troens vilkår med historien som våben” (Lundgreen-Nielsen 1980, s. 852).

3 Artiklen “Ansgars Eftermæle”

3.1 Formål

Med artiklen ønsker Grundtvig at give Ansgar et eftermæle, der tilkommer ham som Nordens apostel. Med udgangspunkt i Rimberts helgenbiografi *Vita Anskarii* (da. Ansgars Levned) agter han “at give en Udsigt over Ansgars Levnet og Værd” (s. 105). Grundtvig mener hermed at imødekomme en åbenlys mangel i den sparsomme litteratur om Ansgar, hvor Rimberts bog eksempelvis endnu ikke var oversat til dansk. Over for den bredere offentlighed, der ikke beherskede latin, ville Grundtvig bidrage til, at Ansgar blev genopdaget som missionær for Norden og dermed som ham, den danske kirke og kristendom skyldte sin oprindelse.

Grundtvig gør opmærksom på, at artiklen hverken er en oversættelse eller en videnskabelig historisk artikel. I forlængelse af citatet ovenfor anfører han, at manden og bogen “ere mig selv saa dyrebare, og ei kan være nogen ægte Dannemand [dvs. agtværdig, dansk mand] ligegyldige” (s. 105). Artiklen skal altså være alment oplysende – og samtidig formidle Grundtvigs begejstring og høje vurdering af både Ansgar som menneske og af biografien til læseren. Ud over at appellere til danskhed mener Grundtvig, at bogen fremmer kærlighed og gudsfrygt hos læseren (s. 103). Artiklen lægger sig således i forlængelse af de overordnede hensigter med tidsskriftet *Danne-Virke*.

3.2 Forarbejder

Allerede få år før havde Grundtvig arbejdet med Rimberts biografi og med stoffet om

Ansgar. Fra den 18. til den 30. november 1814 lavede han en fuldstændig oversættelse til dansk af Rimberts *Vita Anskarii*. Manuskriptet fylder 188 sider og opbevares på Det Kongelige Bibliotek (Grundtvig-arkivet, fasc. 236).

Som forlæg for oversættelsen benyttede Grundtvig først og fremmest Jacob Langebeks udgave af Rimberts latinske biografi *Vita S. Anscharii* (da. Den hellige Ansgars Levned). Biografien udkom i 1772 i kildesamlingen *Scriptores Rerum Danicarum Medii Ævi* (da. Danmarks middelalderlige historieskrivere; bind 1, s. 427-495). Under oversættelsesarbejdet havde Grundtvig også adgang til Arrhenius' udgave af biografien, *S. Anscharii Primi Hamburgensium Archiepiscopi [...] Vita Gemina* (da. Sankt Ansgars, Hamborgs første biskops, levned [gengivet] to gange), der udkom 1677 i Stockholm. Denne udgave indeholder biografien både på latin og i en oversættelse til middelalderligt svensk.

Sprogligt er Grundtvigs oversættelse holdt i et overvejende gammeldags, værdigt kirkesprog. Indimellem kan der spores påvirkning fra den middelalderlige svenske oversættelse og fra det folkelige talesprog. Oversættelsen ligger så tæt på forlæggets tekst som muligt, uden at sproget bliver tvunget. At Grundtvig har arbejdet omhyggeligt med det sproglige udtryk fremgår bl.a. af de mange tilføjelser i marginen af manuskriptet (se Toldberg 1946, s. 94-96).

Stoffet om Ansgar benyttede Grundtvig for første gang i "Et Blad af Jyllands Rimkrønike". Det lange digt udkom omkring den 28. december 1815, men der er bevaret forarbejder til afsnittet om Ansgar fra året før (*Heimdall* 1816, s. 94-187; Lundgreen-Nielsen 1980, s. 631 og 665). Det fremgår af Grundtvigs noter i udgaven af "Et Blad af Jyllands Rimkrønike" (s. 149 og 176 f.), at han havde brugt helgenbiografien som kilde blandt andet til den indlagte fortælling om Ansgar (s. 162-177, strofe 196-242).

Fra slutningen af 1814 og begyndelsen af 1815 stammer derudover flere manuskripter med optegnelser vedrørende Ansgar og med Langebek som kilde (se Lundgreen-Nielsen 1980, s. 631).

3.3 Forlæg

Som primære forlæg for "Ansgars Eftermæle" har Grundtvig benyttet sin oversættelse fra november 1814 af Rimberts biografi samt Langebeks udgave. Mottoet og de latinske citater er hentet fra sidstnævnte (jf. Langebek 1772, bind 1, s. 485, og f.eks. s. 448 f., der svarer til artiklens latinske citat, s. 127, note 13). Desuden har Grundtvig haft Arrhenius' udgave ved hånden (jf. s. 103 med note 3). Derudover havde han på Det Kongelige Bibliotek adgang til et håndskrift af helgenkrøniken, der stammer fra en omarbejdelse lavet i 1100-tallet (jf. s. 102; Toldberg 1946, s. 94; *Kulturhistorisk leksikon*, bind 14 (1969), spalte 297).

Vita Anskarii er skrevet mellem Ansgars død i 865 og 876 af Ansgars nære medarbejder og efterfølger som ærkebiskop samt en ukendt medforfatter (jf. Rimbert 1885, s. 7 f.). Genren er hagiografien (helgenbiografien), og hensigten har været at vise Ansgar som en from mand, der var lige så hellig som de kristne martyrer.

Desuden har bogen skullet fastslå ærkebispedømmet Hamborg-Bremens betydning (Rimbert 1885, s. 2 f.). Ansgars personlighed bliver skildret som både sværmerisk indadvendt og energisk udadvendt, hvad der er et karakteristisk stiltræk for genren. *Vita Anskarii* adskiller sig dog fra mange andre hagiografier ved den nøgterne beskrivelse af saglige forhold, og den anses derfor også i nutiden for at være et vigtigt kildeskrift til Nordens historie (se *Kulturhistorisk leksikon*, bind 14 (1969), spalte 296-299).

Også Grundtvig værdsætter helgenbiografien som historisk kildeskrift, men han berømmer den desuden for dens præg af oprigtighed og for, at den virker kristeligt opbyggeligt på sin læser (s. 103).

Hvor tekstnært Grundtvig har benyttet oversættelsen fra 1814, da han skrev "Ansgars Eftermæle", skal belyses ved et par eksempler. Hverken indholdsmæssigt eller sprogligt er artiklen en afskrift af oversættelsen, dels fordi genrerne stiller forskellige krav, dels fordi Grundtvig har ændret de sproglige udtryk. I artiklen formidles Ansgars tilsagn om missionsarbejdet på denne måde: "Saaledes forberedt, som vi heraf kan slutte han var, befandt han sig, kan vi tænke, i Abbed Vales Følge, stædtes for Keiseren, og besvarede Spørgsmaalet om at gaae til Dannemark, med det bestemteste *Ja*." (s. 122). I oversættelsen fra 1814 hedder det tilsvarende: "Han blev da ført ind for Keiseren og blev tilspurgt af ham selv, om han for Guds Skyld vilde følge med Harald og prædeke for de danske Hedninger, og han svarede stanhaftig at det vilde han gierne" (fasc. 236, "Ansgars Levnedsløb ved Rimbert", læg 4, blad 4r f.).

Skildringen af sidste del af Ansgars dødsleje er i artiklen holdt anderledes tæt på forlægget:

Saalænge han nu formaaede, gientog han idelig de Skriftens Sprog [dvs. bibelsteder]: Herre! for din Godheds Skyld, kom mig ihu efter din Barmhjertighed! Gud! vær mig Synder naadig! Herre! i din Haand befaler jeg min Aand, du forløste mig, Herre, du Sandheds Gud! Da han blev for svag til at tale, bad han en af Brødrene sjerne idelig de samme Vers for sig, og med sine Øine mod Himlen befoel han sig Guds Naade i Vold, og opgav sin Aand ("Ansgars Eftermæle", s. 165 f.).

Derpaa begyndte han idelig at gientage de Sprog [dvs. bibelsteder]: Kom mig ihu efter din Barmhjertighed, for din Godheds Skyld, Herre! Gud vær mig Synder naadig! Herre! i din Haand, befaler jeg min Aand, Du gienløste mig, Herre! Du Sandheds Gud! Der [dvs. da] han nu tit gientog dem, og blev tilsidst saa stak aandet at han ikke kunde længere, selv, da befoel han en af Brødrene, at synge dem idelig paa hans Vegne, og saaledes, med Øinene vendte mod Himmelen og Guds Naade anbefalet opgav han sin Aand (gennemstregede ord og passager er udeladt; fasc. 236, "Ansgars Levnedsløb ved Rimbert", læg 23, blad 2v).

3.4 Disposition og indhold

I det indledende afsnit af "Ansgars Eftermæle" redegør Grundtvig for artiklens emne og dets afgrænsning samt formålet med artiklen (s. 101-106). Den egentlige skildring af Ansgars liv og arbejde indledes med, at Ansgar placeres i sin historiske sammenhæng (s. 107-116). Fremstillingen fører frem til det afgørende øjeblik, hvor Karl den Stores fætter, abbed Wala, anbefaler Ansgar som den missionær, der skal

følge med Harald Klak tilbage til Danmark (s. 116). Dernæst bringes en indskudt præsentation af Ansgars tidligere liv (s. 116-122) – og den historiske beretning genoptages, hvor Ansgar giver løfte om at påtage sig opgaven (s. 122). Den følgende skildring af Ansgars liv, personlighed og arbejde skrider herefter kronologisk fremad.

Sideløbende med den historiske fremstilling fylder Grundtvigs vurderinger og kommentarer en del i artiklen. Grundtvigs faglige spændvidde og hans personlige meninger og livssyn bliver lagt ned over den oplysende beretning om Ansgar. Eksempelvis er Ansgars personlighed skildret gennem gengivelser af hans visioner eller drømmesyn. I sine kommentarer forsvaret Grundtvig den fremtrædende plads, Ansgars visioner har i hans psyke, og den betydning, de følgelig får for hans liv og arbejde (se Høirup 1966, s. 75 f.). Han har f.eks. også forståelse for, at Ansgar deler sin tids katolske kristendomsopfattelse. Det afholder dog ikke Grundtvig fra på samme tid at påpege dens mangler (s. 149 f. og s. 159-163).

Grundtvigs kommentarer inddrager typisk forhold i hans egen samtid, f.eks. den samtidige kristendom (s. 114) og aldersgrænsen for at blive præst (s. 122). Kommentarerne kan således bidrage til at aktualisere den historiske beretning for en samtidig læser. Et enkelt sted i artiklen udvikler kommentaren sig til en længere digression, hvad Grundtvig markerer ved overgangen til det følgende afsnit: “Dog, disse Bemærkninger maa vi afbryde, for ikke at tabe Ansgar af Sigte” (s. 145).

3.5 Stil og sprog

Stilen i artiklen er alment oplysende og vækkende og således i overensstemmelse med anliggendet for *Danne-Virke*. Videnskabelige oplysninger og diskussioner er typisk anbragt i noterne. Det kan f.eks. dreje sig om forskellige udgaver af Rimberts bog (s. 102, note 1; s. 103, note 3), den korrekte oversættelse af et tekststed (s. 146, note 30) og spørgsmål om kronologi (s. 129, note 15; s. 130, note 17).

Ud over den mere nøgterne, berettende fremstilling er stilen i dele af artiklen præget af et livligt billedsprog, der har ligheder med stilen i Verdenskrøniken fra 1817, som Grundtvig udarbejdede i samme periode. Lys-, ild- og plantemetaforer er anvendt positivt, mens sygdomsmetaforer og billeder af uorganisk natur har negative konnotationer. Tilsvarende negative medbetydninger er tillagt billeder og forhold, der er hentet fra nordisk mytologi og sagnhistorie (se eksempler i Lundgreen-Nielsen 1980, s. 739).

Sproget i artiklen er desuden mærket af en del omskrivninger eller citater af bibelsteder, men også af talesprog. Udtryk som Pølsesnak og Snakkerads kan findes i artiklen (s. 158 og 107, note 7) sammen med flere ordspil. Eksempelvis kalder Grundtvig en svensk, hedensk sagnkonge ved navn Erik for Gammel-Erik og spiller dermed på den gamle, nordiske betegnelse for selve fanden (s. 137).

4 Afrunding. Tusindårsjubilæum i 1826

Artiklen i 1817 er som nævnt skrevet under indtryk af 300-årsjubilæet for reformationen. I afrundingen af sin artikel udtrykker Grundtvig håb om, at den

danske kirkes næste jubilæum vil blive fejret med tilsvarende jubel af befolkningen. Artiklen og dens slutning kommer dermed til at pege fremad mod de historiske begivenheder i pinsen 1826, hvor det officielle Danmark holdt et storstilet tusindårsjubilæum for Ansgar som missionær og igangsætter af den danske kirke i 826.

Læs mere

I forskningen er der uenighed om, hvorvidt det var Grundtvigs artikel om Ansgar og dens afsluttende opfordring, der fremkaldte jubilæet i 1826, eller om tilskyndelsen kom fra anden side. Med belæg i *Kirke-Speil* 1871, s. 387, mener Flemming Lundgreen-Nielsen, at det var Grundtvig, der fremkaldte jubilæet (1980, s. 740, note 197). Alexander Rasmussen er af den opfattelse, at det snarere var Friederich Münters initiativ (1925, bind 1:1, s. 205, note 2).

5 Anvendt litteratur

5.1 Trykt

- Grundtvig, N.F.S. (1816-1819) *Danne-Virke et Tids-Skrift*, 1-4. København.
- Grundtvig, N.F.S. (1816: december 1815) "Et Blad af Jyllands Rimkrønike", i *Heimdall. Dansk Nytaaars-Gave for 1816*, s. 94-187. København.
- Grundtvig, N.F.S. (1816) "Danne-Virke" i *Danne-Virke et Tids-Skrift*, bind 1, s. 1-15. København.
- Grundtvig, N.F.S. (1816) "Om dansk Poesie, Sprog og Historie" i *Danne-Virke et Tids-Skrift*, bind 1, s. 16-35. København.
- Grundtvig, N.F.S. (1817) "Fortale" i *Danne-Virke et Tids-Skrift*, bind 3, s. IX-XIV. København.
- Grundtvig, N.F.S. (1817) *Udsigt over Verdens-Krøniken fornemmelig i det Lutherske Tidsrum*. København.
- Grundtvig, N.F.S. (1817) *Psalmer ved Jubel-Festen 1817*. København.
- Grundtvig, N.F.S. (1871) *Kirke-Speil eller Udsigt over den christne Menigheds Levnetsløb. Efter mundtligt Foredrag 1861-63*. København.
- Høirup, Henning (1966) "Grundtvig og Ansgar" i *Guldalderstudier. Festskrift til Gustav Albeck den 5. juni 1966*, red. Henning Høirup, Aage Jørgensen & Peter Skautrup, s. 73-85. Aarhus.
- *Kulturhistorisk leksikon for nordisk middelalder: fra vikingetid til reformationstid* (1956-1978), 1-22; bind 14 (1969), red. Georg Rona & Allan Karker. København.

- Lausten, Martin Schwarz (2004) *Danmarks kirkehistorie*, 3. udg. [1983]. København.
- Lundgreen-Nielsen, Flemming (1980) *Det handlende ord. N.F.S. Grundtvigs digtning, litteraturkritik og poetik 1798-1819*. København.
- Rasmussen, Alexander (1925) *Frederik Münter. Et Mindeskraft*, bind 1:1. København.
- Rimbert (1677) *S. Anscharii Primi Hamburgensium Archiepiscopi [...] Vita Gemina* udg. Claudius Arrhenius, [u.å.: ca. 870]. Stockholm.
- Rimbert (1772) "Vita S. Anscharii Archiepiscopi Hamburgensis a S. Remberto conscripta", i *Scriptores Rerum Danicarum Medii Ævi*, udg. af Jacob Langebek, bind 1, s. 427-495, [u.å.: ca. 870]. København.
- Rimbert (1885) *Ansgars Levned*, overs. P.A. Fenger, udg. med noter af Hans Olrik, [u.å.: ca. 870], [1. udg. 1863]. København.
- Toldberg, Helge (1946) *Grundtvig som filolog*. København.

5.2 Utrykt

- "Ansgars Levnedsløb ved Rimbert", Grundtvig-arkivet fasc. 236, Det Kongelige Bibliotek, København.